

Vyžiadané Generálnym
riaditeľstvom Európskej komisie
pre zamestnanosť, sociálne veci
a inklúziu

Gesellschaft für
Versicherungswissenschaft
und -gestaltung e.V.

Sociálny vplyv emigrácie a migrácie medzi vidiekom a mestami v strednej a východnej Európe

Zhrnutie

Slovenská republika

Apríl 2012

**Autori: Vladimír Baláž
Zuzana Kusá**

Európska komisia a ani žiadna osoba konajúca na jej požiadanie nenesie zodpovednosť za použitie informácií, ktoré obsahuje táto publikácia.

Počty odchádzajúcich zo Slovenska do zahraničia za prácou sú vysoké. Podľa Výberového zisťovania pracovných síl (VZPS) v roku 2010 v zahraničí pracovalo 127 400 slovenských občanov (5.3% ekonomicky aktívneho obyvateľstva). Vysoká nezamestnanosť – v roku 2010 14.5% na národnej úrovni a až 17.8% v niektorých regiónoch – a nedostatok práce mimo hlavného mesta sú hlavné faktory, ktoré podnecujú obyvateľov Slovenska k opakovanému odchodu za prácou. Odchod za prácou do zahraničia zmiernil problém s prebytočnou pracovnou silou obzvlášť na strednom a východnom Slovensku (NUTS II regióny). Hoci údaje o odchode ľudí s vysokou kvalifikáciou chýbajú, odliv mozgov sa považuje za vážny problém. V rokoch 2004-2007 značný počet zdravotníckych odborníkov (3,700 medzi májom 2004 a aprílom 2007) požiadal o potvrdenie zhody, ktoré im umožní pracovať kdekoľvek v Európskej únii. Podľa OECD, v roku 2009 15% slovenských vysokoškolských študentov študovalo v zahraničí.

Približne polovica Slovákov pracujúcich v zahraničí, je zamestnaných v priemysle a stavebníctve. Avšak dopyt po tejto práci sa zužuje a po návrate domov má časť ľudí problém nájsť si prácu mimo Bratislavy. Hoci informácie o tých, čo sa vrátili, nie sú triedené podľa krajov, koncom roku 2009 približne každý desiaty slovenský nezamestnaný (27,000 osôb) mal posledné zamestnanie mimo územia Slovenskej republiky. Národná banka Slovenska odhaduje, že čistá remitenda bola najvyššia v roku 2008, keď dosiahla €1.24 miliardy eur a v roku 2010 klesla na 1.13 miliardy eur (1.44% HDP). Výskumy naznačujú, že remitenda je využívaná predovšetkým na spotrebu ako finančná podpora, či poisťka pre prípad budúcich potrieb, najmä pri kúpe bytu či domu, kým investície do podnikania majú relatívne nízku prioritu.

Vnútna migrácia významne klesla v období ekonomickej transformácie po roku 1990 a najnižšia bola v roku 2000 (14 sťahujúcich sa na 1000 obyvateľov) a následne mierne vzrástla na 16 sťahujúcich sa na 1000 obyvateľov v roku 2010. Hoci menej urbanizované regióny východného a juhovýchodného Slovenska s vysokou nezamestnanosťou majú najvyššie migračné úbytky, najviac vnútornej migrácie však smeruje z metropolitných centier do prímestských a vidieckych oblastí a tento pohyb motivuje snaha získať nové bývanie a príliš vysoké ceny bytov zvlášť v hlavnom meste. Menšie sídla v okolí Bratislavy a Košíc sú hlavní príjemcovia vnútorných migračných pohybov. Regióny stredného a východného Slovenska s vysokou mierou nezamestnanosti majú najvyššie migračné straty. Hoci indikátory naznačujú pokles chudoby a materiálnej deprivácie, je ťažké hodnotiť priamy účinok migrácie na tieto regióny. K poklesu miery chudoby medzi rokmi 2005 a 2010 mohli prispieť ďalšie faktory. Odchod mladých ľudí však znižuje sociálny kapitál vidieckych sídiel a schopnosť sociálnej organizácie.

Vplyv zahraničnej migrácie na rodinu nebol doteraz sústavnejšie skúmaný; je zjavné, že rodiny dostávajúce remitendu od člena pracujúceho v zahraničí majú lepšie možnosti. Sú tu však aj signály, že deti z týchto rodín majú v škole horšie výsledky. Slovenskí migranti za prácou sú relatívne mladí (prevažujú tridsiatnici a mladší), a preto výraznejšie neprispievajú k osameniu starých ľudí. Malé vidiecke komunity s nedostatočne rozvinutými službami však ťažšie čelia starnutiu obyvateľstva, čoho dôsledkom sú napr. dlhé čakacie lehoty na rezidenčnú opateru seniorov.

Slovenská populácia Rómov je zvlášť ohrozená chudobou. Podľa prieskumu UNDP 2010, len 13% Rómov má prácu. Tretina rómskej populácie žije v segregovaných osadách s nízkym podielom domácností s tečúcou vodou (39%) a kanalizačnou prípojkou (13%). Mnohí obyvatelia osád sa na vidiek prisťahovali z mestských oblastí v 90-tych rokoch. Iní sa stali predmetom vnútorného premiestňovania cez nútené vystahovanie a presunutie do inej obce. Hoci údaje chýbajú, zdá sa, že v mestách žijúci Rómovia častejšie migrujú do zahraničia ako vidiecki Rómovia; navrátilci majú však často problémy s reintegráciou.

Odpovede Slovenska na vnútornú a zahraničnú migráciu sú značne obmedzené. Aktuálna stratégia Migračná politika Slovenskej republiky bola schválená v auguste 2011. Dokument sa sústreďuje na otázky legálnej a nelegálneho prisťahovalectva a integrácie prisťahovalcov, obchodovania s ľuďmi a hraničnú kontrolu. Krátka kapitola o pracovnej emigrácii slovenských občanov hovorí, že „v súčasnosti neexistuje koncepcia migrácie občanov Slovenskej

republiky do zahraničia a späť, ani integračné programy pre vracajúcu sa pracovnú silu na slovenský pracovný trh". Zlepšovanie inklúzie rómskych komunít je horizontálnou prioritou operačných programov od roku 2007 ako aj novších koncepcií, vrátane Národnej stratégie inklúzie rómskych komunít, ktorú vláda SR schválila v januári 2012. Stratégia inklúzie rómskych komunít je východiskom pre akčné plány v oblasti vzdelávania, zamestnávania, zdravia, bývania, finančnej inklúzie a ochrany proti diskriminácii. Hlavným cieľom je do roku 2020 zastaviť proces segregácie rómskych komunít a významne pokročiť v ich sociálnej inklúzii, nediskriminácii a zmene postojov majoritnej populácie voči rómskej menšine.

Únik mozgov a úbytok ľudského kapitálu predstavuje najnegatívnejší dôsledok migrácie zo Slovenska. Rozdelenie rodín je tiež predmetom znepokojenia, aj keď na to nie je dostatok dát. Migračné procesy v nedostatočne rozvinutých regiónoch je potrebné zmierniť, no je nutné, aby vzrástli mzdy a pracovné príležitosti. Tvorcovia politiky by sa tiež mali zameriavať na prevenciu trvalej migrácie a podporu cirkulujúcej migrácie, najmä kvalifikovaných odborníkov.

Rozšírenie domácich pracovných príležitostí vyžaduje podporovať zahraničné investície, investovať do dopravného spojenia medzi vidieckymi, mestskými a medzinárodnými destináciami ako aj vytvorenie mikropôžičkových schém pre malé podnikanie. V znevýhodnených oblastiach je potrebná podpora priemyslu korešpondujúceho so silnými stránkami a potrebami regiónu (napr. podpora miestneho turizmu, služieb ako zdravotná starostlivosť, či dlhodobá starostlivosť, lesníctvo, poľnohospodárstvo), ktorý by pomohol absorbovať nezamestnanú populáciu. Zručnosti potenciálnych migrantov môžu byť zvýšené prostredníctvom väčších investícií do vzdelávania (zvlášť vzdelávania rómskej populácie), profesionálnej prípravy a rozvoja remeselných zručností znevýhodnenej populácie. Nedostatok bytov v husto osídlených mestských oblastiach môže byť zmiernený príspevkami na bývanie a podporou výstavby nájomného bývania v cieľových oblastiach sťahovania.

Cirkulujúcu migráciu možno povzbudiť prostredníctvom poskytovania reintegračných grantov, podporou dočasného návratu odborníkov a ďalších vysokokvalifikovaných migrantov, podporou high-tech investícií zahraničných firiem a zlepšením odmeňovania v zdravotníctve a vo výskume a vývoji. Je nutné zbierať podstatne viac údajov o zahraničnom a vnútornom sťahovaní, takých ako je objem remitendy, reintegračný úspech, vzory odchádzky za prácou a podmienky zraniteľných skupín. Je potrebné rozšíriť výberovú vzorku Výberového zisťovania pracovných síl a zisťovanie príjmov a životných podmienok EU-SILC s osobitným dôrazom na vylúčené komunity (vrátane chudobných rómskych komunít a ľudí s nízkym vzdelaním). Do prieskumu členov domácností, ktorí pracujú v zahraničí, je potrebné zahrnúť aj ľudí, ktorí sú v zahraničí viac ako rok, ak si zachovali adresu trvalého bydliska v danej domácnosti. Otázkou remitendy (v súčasnosti odhadovaná bez vzťahu k akýmkoľvek dátam) je potrebné zahrnúť do zisťovania EU SILC či Rodinných účtov. Je tiež potrebné analyzovať prínos migrácie do vidieckych oblastí (navrátilci prinášajú nové znalosti ako jazyk, profesionálna skúsenosť a pod.). A nakoniec, relevantní aktéri by mali mať významnejšie slovo pri príprave migračnej politiky – k jej tvorbe a vyhodnocovaniu, ako aj k tvorbe a vyhodnocovaniu ďalších politík, ktoré ovplyvňujú migračný proces, by mali byť pozvané aj združenia občanov Slovenska, ktorí žijú a pracujú v zahraničí.